

коммуникативных потребностей в результате межъязыковых контактов.

Ключевые слова: обратное заимствование, новогреческий язык, древнегреческий язык, неологизм, язык-источник, язык-реципиент.

Koshchij O., Assoc. Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPATRIATED LOANS IN MODERN GREEK

The article examines the phenomenon of reborrowing in modern Greek language, studies and analyzes extra- and intralinguistic factors that affect the appearance of the relevant phenomena, as the process of reborrowing illustrates the dynamic nature of linguistic elements as a way of constantly changing communication needs resulting interlanguage contacts.

Keywords: reborrowing, Modern Greek, Ancient Greek, neologism, the originating language, the recipient language.

УДК 821.112.2.09 (436)

Коцюба О.П., к.філол.н., викл.,
КНЛУ, Київ

КОНЦЕПТ MANN У ПРОЗІ ЙОЗЕФА РОТА В ПРОЕКЦІЇ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

У статті проаналізовано концепт MANN у прозі Йозефа Рота з проекцією на українську культуру. Шляхом аналізу контекстуального оточення лексичних експлікантів концепту визначено його смислові атрибути в описах української культури.

Ключові слова: концепт, змістова ознака, вербалізація, гендерний стереотип, лексична одиниця, вербальна поведінка.

Художній твір репрезентує індивідуальну картину світу митця, яка охоплює не лише загальнолюдські, національно специфічні, але й авторські суб'єктивні уявлення та оцінки об'єктів навколишньої дійсності. Індивідуально-авторське світобачення маніфестує мовна картина світу письменника, яка виступає важливим конститuentом його концептуальної картини світу. Звідси художній текст можна інтерпретувати як індивідуальний варіант концептуалізації світу.

На сучасному етапі розвитку мовознавства поняття "концепт" стає предметом наукової рефлексії представників різних напрямків лінгвістики (когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія тощо). На думку лінгвокультурологів, концепт віддзеркалює етнічне світобачення, тому постає як національно специфічний ментальний конструкт, план вираження якого репрезентують усі його мовні експлікації, тобто набір лексем, фразеологізмів, паремій, які номінують і описують певний об'єкт. Планом змісту цього мисленнєвого національно специфічного утворення є сукупність усіх знань про цей об'єкт [Воркачев 2003, 272]. Проте лінгвокультурологічна інтерпретація концепту набуває і когнітивних обрисів, оскільки культурний концепт – ментальна сутність, яка концентрує колективні знання та вміння, що стають надбанням індивіда (В. Карасик, Г. Слишкін та ін.). Звісно, лінгвокогнітивне дослідження концепту не виключає його лінгвокультурного тлумачення, адже концепт як ментальна одиниця людської свідомості вказує на концептосистему суспільства і на культуру [Карасик 2002, 97]. При цьому В. Карасик зауважує, що лінгвокультурний аналіз концепту повинен фокусуватися на його ціннісному компоненті, тобто на порівнянні ставлення до тих чи інших предметів або явищ, що мають цінність у певній лінгвокультурі. Виходячи з дефініцій поняття "концепт", сформульованих лінгвокультурологами та когнітивістами, пропонуємо таке робоче трактування цього терміна: концепт – одиниця свідомості, яка включає культурно детерміновані знання, уявлення про певний фрагмент об'єктивної реальності та частково вербалізується.

У сучасних наукових розвідках маскулінність розглядають як культурний концепт, до основних характеристик якого переважно належать вікові, інтелектуальні, психофізичні, функціональні особливості, специфіка мовлення та різні види діяльності, які пов'язані з рисами особистості [Исмагулова 2005, 28]. Особливості концептуалізації навколишньої дійсності у художній спадщині неперевершеного австрійського белетриста ХХ століття Йозефа Рота висвітлені фрагментарно (Т. Буйницька, Н. Дашко), тому апеляція до мовної об'єктивації концепту MANN у його творах постає цілком актуальною. Відомо, що художній універсум автора творять австрійська, українська, єврейська, польська та інші культури. Звісно, передусім нас цікавить, які знання про

українського чоловіка фіксує концепт MANN у прозових зразках Й. Рота, які загальнолюдські, національно специфічні та суб'єктивні уявлення про українців письменник відтворив.

На основі прискіпливого аналізу засобів вербалізації концепту MANN у прозі Й. Рота вдалося встановити, що досліджуване концептуальне утворення вбирає в себе в описах української культури відомості про чоловіка як індивідуума (*Mensch*); як особу чоловічої статі певної вікової категорії (*Männer, Knabe*); як виконавця певних соціальних ролей у родинній (*Sohn, Vater, Großvater*) та професійній сфері (*Gutsverwalter, Diener, Unterförster, Totengräber*); як індивіда, який має певне офіцерське звання (*Oberst, Major*); як особистість з певним соціальним статусом (*Herr*); як умілу, надзвичайно компетентну в чомусь людину (*Kriegsgott*); як активно діючого суб'єкта, який прагне змінити навколишню дійсність (*Revolutionär*); як особистість, пов'язану з кимось дружбою (*Freund*); як особу, що відома своєю діяльністю і виявляє в чомусь відвагу (*Held*). Крім того, концепт MANN в українській культурі вмщує інформацію про чоловіка як представника певного стану (*Kosak*); як вірянину (*Katholik, die Gläubigen*); як особу з вищою освітою (*Akademiker*); як суб'єкта, який чинить зло (*Räuber, Mörder*); як боягузливу істоту (*Feigling*); як хоробру, безгрішну особу (*die Mutigen, Heiliger*); як індивідуума, який нехтує своїми службовими обов'язками (*Deserteur*); як індивідуальність з певною владою і силою (*König, Zar, Führer*); як страшну людину (*der Fürchterliche*). Принагідно зазначимо, що для номінації українських чоловіків Й. Рот активно залучає антропоніми (*Nikita, Ramsin*). З наведених лексичних номінацій на позначення роду чоловічих занять видно, що автор реалізує гендерний стереотип, згідно з яким світ чоловіків визначає діяльність за межами будинку й таким чином позиціонує їх у професійній сфері. Більшість зафіксованих професій українців свідчить про їхній невисокий соціальний статус.

Аналіз контекстуального оточення лексичних маркерів концепту MANN у творах Й. Рота дав змогу визначити його смислові атрибути в українській культурі (у дужках подаємо деякі вербальні експлікатори кожної смислової ознаки цієї концептуальної домінанти у досліджених текстових фрагментах): 1) чоловік – хвалькуватий і гордий (*sich rühmen, hochmütig, Hochmut, stolz*); 2) хитра і брехлива особа (*Schlauheit, betrügen*,

sabotieren, lügen): "... sagte der schlaueste unter den Deserteuren, ein gewisser Ramsin." [Roth 2005, 96]; 3) чоловік – смілива істота (*tapfer, verwegen, unerschrocken, mutig*), якій не чужі страхи (*Schreck, sich scheuen, Angst, erschrecken*); 4) вольовий характер чоловіка (*stark, eisern*); 5) чоловік – небезпечна і страшна людина (*bedrohen, drohen, eine Gewalttat begehen, gefährlich, furchtbar, gewaltsam*); 6) суб'єкт влади, сили й могутності (*Macht, mächtig, kräftig, herrisch, befehlen, schalten*): "... er möchte dem gewaltigen Mann Alkohol anbieten." [Roth 2005, 60]; 7) чоловік – жорстока натура (*Grausamkeit, grausam, unerbittlich, ingrimmig*), опозицію цьому змістовому складнику концепту MANN творить його вербалізована смислова риса: благородна й добродушна сутність чоловіка (*gutmütig, gut, golden, edel*); 8) підвищена емоційність чоловіка має у творах амбівалентне забарвлення, що засвідчують її позитивно й негативно конотовані лінгвальні експліканти (*sonnig, wie eine Sonne leuchten, traurig, wild, fluchen, anspucken, wütend, brüllen, schmettern, donnern zulächeln, lachen, lächelnd ("Er konnte nicht "Ruht!" stehen, ohne zu lächeln" [Roth 1999, 76]), Gelächter, frohgemut, singen, Gesang*), одним із виявів чоловічої кордоцентричності, національної особливості українців, виступає ніжність (*Zärtlichkeit, zärtlich, sanft, weich*); 9) чоловік схильний до ревнощів (*Eifersucht, eifersüchtig*); 10) вірить у Бога (*Glaube, sich bekreuzigen, fromm, beten, das Vaterunser murmeln*), цей національно специфічний смисловий атрибут концепту MANN в українському культурному ареалі корелює з іншим: забобонність чоловіка ("*Er war aber abergläubisch*" [Roth 2005, 9]); 11) безмежна любов чоловіка до своєї батьківщини та ностальгія за нею (*Heimweh, sich sehnen*): "*Das Heimweh trug Nikolaus Tarabas im Herzen.*" [Roth 2005, 8]; 12) байдужість чоловіка (*gleichgültig, gleich, kalt*); 13) потяг чоловіка до алкоголю (*trinken, sich betrinken, betrunken*): "*Unheimlicher noch als der unaufhörlich trinkende Tarabas erschien dem Wirt die vollkommene Stille dieser Nacht, ...*" [Roth 2005, 84]; 14) чоловік – вправна й обдарована індивідуальність (*geschickt, ein großer Offizier, strategisches Talent, ausgezeichnet, vortrefflich*); 15) хтивість чоловіка (*begierig, Wollust, begehren*); 16) не дуже раціональна особа (*Klugheit, töricht, unbesonnen*); 17) мовчазність чоловіка (*stumm, schweigend, schweigen*): "*Immer saß Onufrij dort, schweigsam...*" [Roth 1999, 311]; 18) війна – стихія чоловіка: "*Der Krieg wurde seine Heimat*" [Roth 2005, 34]; 19) духовне оновлення та

каяття чоловіка (*büßen, bereuen* та ін.): "*Sehen Sie, ich werde meinen ganzen mörderischen Glanz ablegen und zu büßen versuchen*" [Roth 2005, 151]. Пролити багато крові (на війні) та завдаши оточенню чимало зла, молодий Тарабас переживає пору духовного прозріння, кається і вирішує спокутувати свою провину.

Фрагменти-описи українців у творах Й. Рота включають такі предметно-лінгвістичні параметри, як професійна діяльність, зовнішність, особливості характеру, вікові характеристики, деталі вбрання, подекуди матеріальне забезпечення.

Міжгендерні стосунки українських персонажів характеризуються домінантністю чоловіка (молодий і старий Тарабас). Так, у взаєминах з Катериною Ніколаус Тарабас демонструє національно специфічні ментальні грані (індивідуалізм, підвищена емоційність), які вербалізуються в авторському та персонажному мовленні, зокрема у розповідно-окличних реченнях у процесі міжгендерної інтеракції. Домінантну і владну позицію займає молодий Тарабас і у взаєминах з кузеною Марією. Вона експлікується у його вербальній поведінці. Цей термін інтерпретуємо як складник комунікативної поведінки [Сахарчук 2006, 210], метою якої є використання у спілкуванні тих мовних одиниць, які потрібні для конструювання правильних (з прагматичного погляду) висловлювань [Борисенко 2003, 1]: "*Du gehörst mir!*" *sagte Tarabas; "wir heiraten, bis ich zurückkomme. Du bist treu. Du siehst keinen Mann an. Leb wohl!"* [Roth 2005, 33]. Наведений монолог Тарабаса, який адресований його кузені, відбиває гендерний стереотип: жінка не повинна зраджувати чоловіка. За комунікативно-прагматичною класифікацією висловлювань фрагменти вербальної поведінки молодого Тарабаса в міжгендерній інтеракції здебільшого містять такі прямі мовленнєві акти, як констативи. Їхня комунікативна мета – ствердження певної інформації [Иванова 1981, 272]. Реалізація констативів у мовленні Тарабаса, на наш погляд, обумовлена таким стереотипом: у центрі чоловічої комунікації знаходиться інформаційний аспект. Варто зауважити, що навіть поодинокі статусно-марковані прямі (квеситиви, промісиви тощо) й транспоновані мовленнєві акти (констативи, які функціонують як директиви) у вербальній поведінці Тарабаса маніфестують його домінантність у міжгендерній інтеракції, вищий статус та залежне становище жінки. Звісно, керівна позиція цього персонажа у

міжгендерних стосунках експлікується і в лексичній системі його мовлення.

У процесі мовної експлікації концепту MANN в українській культурі Й. Рот відтворює загальнолюдські та національно специфічні гендерні стереотипи. Дослідження концепту MANN в описах українського культурного ареалу показало, що чоловік є втіленням влади, сили, могутності (*gewaltig, mächtig*), уособлює небезпеку (*gefährlich, fürchterlich*), обдарованість та вправність (*geschickt*), схильний до пияцтва (*sich betrinken*) тощо. Національно специфічною особливістю українського чоловіка постає релігійність, яка знаходиться в "опозиції" до забобонності. Важливим змістовим параметром досліджуваного концептуального утворення виступає надзвичайно емоційне начало чоловіка. Цю національно специфічну ментальну домінують українця виражають лексичні одиниці із семою "сміх", "крик", в основі яких позитивна та негативна конотація. Позичування українського чоловіка у професійній сфері реалізується шляхом інтеграції відповідної гендерно маркованої лексики (*Totengräber, Soldat*). Відображений патріархальний устрій гендерних взаємин демонструє гендерну асиметрію (домінування чоловіка, залежну позицію жінки), яка набуває мовного вираження в лексичній системі авторського мовлення та у вербальній взаємодії персонажів в умовах міжгендерного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Борисенко Н. Д.* Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Дмитрівна Борисенко; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 27 с.

2. *Борисенко Н. Д.* Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Дмитрівна Борисенко; Житомир. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2003. – 231 с.

3. *Воркачев С. Г.* Культурный концепт и значение / Сергей Григорьевич Воркачев // Труды Кубанск. гос. технол. ун-та. – Краснодар, 2003. – Сер.: "Гуманитарные науки". – Вып. 2. – Т. 17. – С. 268–276.

4. *Исмагулова Г.* Лингвокультурологический аспект гендерных отношений: сопоставительный аспект (на материале русского,

немецкого и казахского языков): дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Гульнар Исмагулова. – Челябинск, 2005. – 177 с.

5. *Карасик В. И.* Языковой круг : личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.

6. *Сахарчук Л. І.* Методологія комунікативних досліджень: монографія / Людмила Іллівна Сахарчук. – К.: КНУ, 2006. – 214 с.

7. *Иванова И. П.* Теоретическая грамматика современного английского языка: учебник / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М.: Высш. школа, 1981. – С. 272–277. *Roth J.* Erdbeeren // Joseph Roth Werke. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1989. – Bd. 4. Romane und Erzählungen 1916–1929. – S. 1008–1036.

8. *Roth J.* Radetzkymarsch. – Amsterdam: Kiepenheuer & Witsch, 1999. – 413 S. *Roth J.* Rechts und Links // Joseph Roth Werke. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1989. – Bd. 4. Romane und Erzählungen 1916–1929. – S. 609–772.

9. *Roth J.* Tarabas. Ein Gast auf dieser Erde. Roman. – Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2005. – 202 S.

Стаття надійшла до редакції 21.04.13

Коцюба А.П., к. филол. н., препод.,
КНЛУ, Киев

КОНЦЕПТ MANN В ПРОЗЕ ЙОЗЕФА РОТА В ПРОЕКЦИИ НА УКРАИНСКУЮ КУЛЬТУРУ

В статье проанализирован концепт MANN в прозе Йозефа Рота с проекцией на украинскую культуру. Путем анализа контекстуального окружения лексических эквивалентов концепта определены его смысловые атрибуты в описаниях украинской культуры.

Ключевые слова: *концепт, смысловой признак, вербализация, гендерный стереотип, лексическая единица, вербальное поведение.*

Kotsyuba O.P., Cand. of Philol. Sc., Lecturer,
KNLU, Kyiv

CONCEPT MANN IN JOSEPH ROTH'S PROSE WITH THE PROJECTION ON UKRAINIAN CULTURE

In the article the concept MANN is analyzed in Joseph Roth's prose with the projection on Ukrainian culture. On the basis of analysis of lexical

explicates of the concept its sense attributes in the descriptions of Ukrainian culture are defined.

Key words: *concept, sense attribute, verbalization, gender stereotype, lexical unit, verbal behavior.*

УДК 811.14'02:81'42+82-21

Крамар Н.А., магістр.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ САМОГУБСТВО В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ТРАГЕДІЇ КЛАСИЧНОЇ ДОБИ

У статті досліджується вербалізація концепту САМОГУБСТВО у трагедіях Есхіла, Софокла і Еврипіда. Виділено базисні й оказіональні моделі метафоризації концепту САМОГУБСТВО. Проаналізовано образний та ціннісний складники концепту в давньогрецькій картині світу класичної доби.

Ключові слова: *концепт, самогубство, вербалізація, давньогрецька трагедія.*

Актуальність статті зумовлюється невпинно зростаючим інтересом до когнітивної лінгвістики та концептології, які дозволяють прозирнути у глибинні сфери людської культури та дослідити розвиток визначальних констант мовної свідомості, серед яких, безперечно, є і смерть, яка в усі часи водночас жахала і вабила людину невідомістю, яка за нею стоїть. Для трагедії як жанру мотив смерті є визначальним: давньогрецькі трагіки класичної доби досягли неперевершеної майстерності у змалюванні її найрізноманітніших виявів та мотивацій. Однак, саме у ситуації суїциду воля людини до життя найбільш гостро зіштовхується із іншими її прагненнями, які виявляються настільки потужними, що здатні подолати навіть вроджений інстинкт самозбереження. Відповідно, дослідження концепту САМОГУБСТВО є дуже вагомим для розуміння ціннісних орієнтирів давньогрецької картини світу класичної доби. Сприйняття або несприйняття суїциду, способи його виправдання, мотивація героя і вербалізація саморуйнівного акту дають змогу краще усвідомити ієрархію цінностей, розуміння значення життя і смерті та есхатологічні очікування давніх греків.